

Особливості складання заповіту

Згідно з положеннями глави 85 Цивільного кодексу України кожна дієздатна фізична особа має право зробити особисте розпорядження щодо власного майна на випадок своєї смерті. Заповіт являє собою розпорядження, адресоване спадкоємцям, або в окремих випадках – іншим особам, таким як – виконавцям заповіту або відказоодрежувачам. При цьому, можна призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у заповідача з цими особами сімейних чи родинних відносин. Також, можна позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа родичів, за винятком осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, а це є малолітні, неповнолітні, непрацездатні діти, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки.

Заповідачем може бути будь-яка фізична особа, яка є повністю дієздатною. Таким чином, право на заповіт мають:

- фізичні особи, які досягли вісімнадцяти років;
- фізичні особи, які набули повної цивільної дієздатності, зокрема у разі реєстрації шлюбу особи, яка не досягла повноліття;
- фізичні особи, яким відповідно до закону надана повна цивільна дієздатність.

Не мають права на складання заповіту:

- фізичні особи з частковою цивільною дієздатністю;
- фізичні особи з неповною цивільною дієздатністю;
- фізичні особи, цивільна дієздатність яких обмежена;
- фізичні особи, визнані недієздатними.

Слід зауважити, що заповідач має бути повністю дієздатним саме на момент складання заповіту. Подальша втрата або обмеження цивільної дієздатності заповідачем, після складання заповіту, не надає підстав для визнання його недійсним. Навпаки, у випадку складення заповіту недієздатною особою й подальше відновлення в неї повної цивільної дієздатності, є підставою для визнання такого заповіту нікчемним.

Відповідно до ч. 1 ст. 1257 ЦК підставами нікчемності заповіту, тобто недійсності відповідно до закону, є складання заповіту особою, яка не мала на це права, зокрема недієздатною, малолітньою, не повнолітньою (крім осіб, які в установленому порядку набули повну цивільну дієздатність), особою з обмеженою цивільною дієздатністю або складання з порушенням вимог щодо форми та посвідчення заповіту. На підставі ст. 215 ЦК визнання такого заповіту недійсним судом не вимагається.

Нікчемність заповіту, встановлена у рішенні суду, має наслідком позбавлення права спадкування за заповітом осіб, визначених розпорядженням заповідача в якості спадкоємців за заповітом, незалежно від того, чи пред'являлися позовні вимоги про застосування наслідків нікчемності заповіту.

У випадках коли заповіт складений особою, яка через стійкий розлад здоров'я не усвідомлювала значення своїх дій та не могла керувати ними, то за позовом заінтересованої особи суд може визнати такий заповіт недійсним. Право на пред'явлення позову про недійсність заповіту виникає лише після смерті заповідача.

За життя заповідач може у будь-який час скасувати заповіт, змінити його або скласти новий заповіт. Заповіт, який було складено пізніше, скасовує попередній заповіт повністю або у тій частині, в якій він йому суперечить.

Зміст заповіту складає розпорядження заповідача відносно належних йому прав та обов'язків, хоча часто йдеться про розпорядження стосовно майна. Ураховуючи, що склад спадщини визначатиметься на час відкриття спадщини, то при посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається. Здійснюючи належне йому право на заповіт, заповідач може на свій розсуд:

- складати чи не складати заповіт, причому законодавство не обмежує кількість заповітів, які може складати одна фізична особа;
- обрати вид заповіту (секретний заповіт, заповіт подружжя чи заповіт з умовою);
- заповісти майно будь-яким особам;
- скасувати чи внести зміни до заповіту та скласти новий заповіт;
- визначити обсяг спадщини, що має спадкуватись за заповітом;
- зробити заповідальний відказ;
- під призначити спадкоємця;
- позбавити спадкування за законом одного, кількох чи всіх спадкоємців за законом, не зазначаючи причин цього;
- доручити виконання заповіту фізичній або юридичній особі-виконавцю заповіту;
- включити до заповіту інші розпорядження, передбачені правилами ЦК про спадкування.

У заповіті можуть міститись й незаконні або навіть екстравагантні розпорядження, особливо якщо це секретний заповіт, зміст якого нотаріусу не відомий. Це питання про свободу заповіту, яка може межувати зі свавіллям. Тому існують імперативні норми спадкового права, які покликані грати роль юридичного бар'єру. Свобода визначення змісту заповіту та здійснення права на заповіт обмежена правилами про обов'язкову частку та загальними вимогами ст. 13 Цивільного Кодексу про межі здійснення цивільних прав.

Нормами цивільного законодавства визначено такі права особи на заповіт, як:

- право звернутись за посвідченням заповіту до нотаріуса, посадової особи, службової особи органу місцевого самоврядування, іншої посадової, службової особи, яка наділена правом посвідчувати заповіти;
- право викласти заповіт власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів;
- право доручити нотаріусу записати заповіт з її слів власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів;
- право вимагати посвідчення заповіту при свідках;
- внаслідок фізичної вади чи хвороби, через яку неможливо підписати заповіт, вправі доручити іншій особі його підписати;
- Право на заповіт є невідчужуваним суб'єктивним правом фізичної особи. Тому особа не може відмовитись від цього права, передати його іншій особі, обмежити себе у праві на заповіт. Здійснення права на

заповіт не пов'язується з місцем проживання чи перебування фізичної особи, станом здоров'я, майновим станом, іншими обставинами. Оскільки заповіт пов'язаний з особою заповідача, повинен бути здійснений особисто ним. Здійснення заповіту через представника або через будь-яку іншу особу не допускається. Не допускається також складання заповіту від імені кількох осіб, за винятком заповіту подружжя відносно спільного майна.

Заповіт є практично єдиним видом розпоряджень фізичної особи на випадок смерті (виняток складає лише спадковий договір). Складення заповіту не позбавляє заповідача права власності на майно, яке заповідається іншим особам. Спадкоємці зможуть отримати це майно лише після смерті заповідача. Складення заповіту не дає права спадкоємцям вимагати від заповідача передачі їм майна, права на проживання у квартирі чи будинку до смерті заповідача, чи виселення із житла тощо.

Склавши заповіт, заповідач може домовитись із спадкоємцями про надання підтримки у старості (грошей, догляду, допомоги по господарству), але не вправі вимагати цього. В такому випадку єдиним засобом впливу на спадкоємців буде беззаперечне право заповідача на скасування заповіту чи призначення іншого спадкоємця.

**Головний спеціаліст відділу нотаріату
Головного управління юстиції
в Івано-Франківській області
Совик Н.Д.**